

Наукові праці

Видається з грудня 2001 року

Науково-методичний журнал



Серія

«ФІЛОЛОГІЯ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО»

Випуск 247, 2015

Том 259

Наказом МОН України від 12.05.2015 року № 528
цей журнал включено до переліку наукових фахових видань
з філологічних наук, у яких можуть публікуватися результати
дисертаційних робіт на здобуття наукових
ступенів доктора і кандидата наук.

Засновник видання –
Національний університет
«Києво-Могилянська
академія».
Видання засноване у 2001 р.
Свідоцтво КВ № 5817
від 30.01.2002 р.

Перереєстрація:

Засновник видання –
Миколаївський державний
гуманітарний університет
ім. Петра Могили
Свідоцтво КВ № 9506
від 14.01.2005 р.

Перереєстрація:

Засновник видання –
Чорноморський державний
університет ім. Петра Могили
Свідоцтво КВ № 15281-3853ПР
від 10.04.2009 р.

Рекомендовано до друку та
поширення мережею Інтернет
решенням вченої ради
Чорноморського державного
університету ім. Петра Могили
(протокол № 10 від 14.05.2015 р.)

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА РАДА

Клименко Л. П.

голова редакційно-видавничої ради, головний редактор журналу «Наукові праці», доктор технічних наук, професор, ректор ЧДУ імені Петра Могили.

Беглиця В. П.

заступник голови редакційно-видавничої ради, заступник головного редактора журналу «Наукові праці», доктор наук з державного управління, доцент, проректор з наукової роботи ЧДУ імені Петра Могили.

Смельянов В. М.

голова редколегії серії «Державне управління», доктор наук з державного управління, професор.

Іванов М. С.

голова редколегії серії «Політологія», доктор політичних наук, професор.

Мещанінов О. П.

голова редколегії серії «Педагогіка», доктор педагогічних наук, професор.

Горлачук В. В.

голова редколегії серії «Економіка», доктор економічних наук, професор.

Грбак Н. Х.

голова редколегії серії «Екологія», доктор сільськогосподарських наук, професор, старший науковий співробітник.

Матвеева Н. П.

голова редколегії серії «Філологія. Мовознавство», доктор філологічних наук, професор.

Клименко Л. П.

голова редколегії серії «Техногенна безпека», доктор технічних наук, професор.

Пронкевич О. В.

голова редколегії серії «Філологія. Літературознавство», доктор філологічних наук, професор.

Тригуб П. М.

голова редколегії серії «Історія», доктор історичних наук, професор, академік УАІН.

Гавеля В. Л.

голова редколегії серії «Соціологія», доктор філософських наук, професор.

Січко Д. С.

голова редколегії серії «Юриспруденція», кандидат юридичних наук, доцент.

Фісун М. Т.

голова редколегії серії «Комп'ютерні технології», доктор технічних наук, професор, старший науковий співробітник, дійсний член УАІН.

Андреев В. І.

відповідальний секретар журналу «Наукові праці», кандидат технічних наук, в. о. доцента.

Н 34

Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 247. Т. 259. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – 168 с.

Журнал присвячено розгляду актуальних проблем онтології літератури в її взаємодії з витворами аудіо-візуальних мистецтв і системами масової комунікації. Статті, представлені у збірнику, містять розвідки, здійснені на матеріалі національних літератур різних країн світу, а також охоплюють різні роди і жанри словесної творчості. Журнал розрахований на науковців, аспірантів, студентів філологічного спрямування, які досліджують проблеми функціонування літератури в аспекті інтермедіальності й масової комунікації.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ СЕРІЇ:

1. *Пронкевич Олександр Вікторович*, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології ЧДУ ім. Петра Могили – голова редакційної колегії серії «Філологія. Літературознавство» (м. Миколаїв).
2. *Даниленко Ірина Іванівна*, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧДУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
3. *Шестошова Тетяна Павлівна*, доктор філологічних наук, професор кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧДУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
4. *Науменко Анатолій Максимович*, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу ЧДУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
5. *Меггел Іван Петрович*, доктор філологічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ).
6. *Гундорова Тамара Іванівна*, доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу теорії літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (м. Київ).
7. *Висоцька Наталія Олександрівна*, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ).
8. *Останчук Тетяна Павлівна*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ЧДУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
9. *Лебединцева Наталія Михайлівна*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧДУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
10. *Старишова Оксана Олександрівна*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ЧДУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
11. *Колесник Ганна Леонідівна*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ЧДУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв).
12. *Павлюк Христина Богданівна*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології ЧДУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв).

РЕЦЕНЗЕНТИ ЗБІРНИКА:

1. *Костенко Н. В.*, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
2. *Панченко В. С.*, д-р філол. наук, проф., Національний університет «Києво-Могилянська академія».
3. *Яблоновська Н. В.*, д-р філол. наук, проф., зав. кафедри журналістики Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

ISSN 2310-9815

Включено до міжнародної науково-метричної бази даних Ulrichsweb (Ulrich's Periodical Directory)

© Чорноморський державний університет імені Петра Могили, 2015

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

54003, м. Миколаїв,
вул. 68 Десантників, 10
Тел.: (0512) 76-55-99, 76-55-81,
факс: 50-00-69, 50-03-33,
E-mail: avi@chdu.edu.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕЙДЖИСТСЬКИХ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНІЙ ДРАМАТУРГІЇ США

У статті досліджено форми репрезентації похилого віку та старіння, які визначаються як ейджистські. Значну увагу приділено вивченню стереотипів старості. Авторка статті висвітлює сучасні міждисциплінарні практики, спрямовані на розуміння геронтогенезу, його характеристик та динаміки. Наводяться приклади міжнародних дослідів з метою трансформації упереджень щодо похилого віку та формування позитивного іміджу геронтогенезу (Туреччина, Франція, Канада, іспаномовні країни, Британія, США). Прокоментовано застосування концепції «успішного старіння», виокремлено її позитивні та негативні сторони. На прикладі образної системи п'єси американської жінки-драматурга Терези Ребек «Колекція метеликів» проілюстровано зсуви в стереотипному зображенні персонажів похилого віку, які виступають протагоністами, та форми негативної само-стереотипізації, які є виявленнями ейджизму.

Ключові слова: ейджизм; стереотипи; геронтогенез; трансформація; драматургія США.

Донедавна проблеми похилого віку та старіння не часто потрапляли в центр уваги західної гуманітаристики. Збільшення тривалості життя в сучасному світі викриває раніше замовчуваний дискурс старіння, що дало поштовх формуванню досліджень віку (age studies), одним із завдань яких є з'ясування причин табування репрезентацій персонажів похилого віку та «історій про старіння» (за термінологією М. Хепворта [12]). Представники літературної геронтології (напрям досліджень віку) вивчають досвід динаміки старіння у світлі процесів взаємодії особистих та соціальних аспектів перехідного стану, відносин між поколіннями в суспільстві, використання та впливу негативних наліпок тощо. Присутність останніх у різних дискурсивних формах є свідченням ейджизму, який визначається Р. Батлером як «дискримінація проти літніх людей, яка може набувати форм, схожих на расистські або гендерні упередження» (у 1969 р. психіатр та президент Американського Національного Інституту Старіння Роберт Батлер уперше запропонував термін «ейджизм» у розвідці «Ейдж-ізм: один із видів святенництва» академічного видання («Геронтологія» [6]).

Коріння сучасних ейджистських стереотипів сягає часів розвитку давньогрецького театру: якщо в трагедіях Есхіла, Софокла та Евріпіда період старості (або геронтогенез) відображений амбівалентно – «протагоністи [похилого віку у давньогрецьких трагедіях] наділені надлюдськими якостями, які породжують в їхніх образах шляхетність та почуття власної гідності» [5, с. 103], то комедії Аристофана закладають перші підвалини в пародіюванні похилого віку. Формування негативного образу старої людини та його стереотипізація спостерігаються на всіх етапах розвитку західноєвропейської словесності. Подібно до Старого світу в історії американської літератури та драматургії зокрема простежуються ейджистські репрезентації в художньому дискурсі.

Серед досліджень віку важливо відмітити фундаментальну працю Симони де Бовуар, видану фран-

цузькою мовою у 1970 р. під назвою «Старість» («La Vieillesse»); за 2 роки книга з'явилася в перекладі англійською мовою, озаглавлена «Похилий вік» («Old Age») та у 1996 р. як «Зрілий вік» («The Coming of Age»). Французька філософія вивчає геронтогенез у діахронічній та синхронічній перспективах, приділяючи особливу увагу формуванню ейджистських стереотипів західноєвропейського цивілізаційного виміру. Британські соціологи Майк Фезерстоун та Майк Хепворт досліджують індивідуальні та колективні образи старіння, що підпадають під соціальну стигматизацію, на основі даних як документальних джерел, так і ресурсів ЗМІ [11]. Серед праць американських дослідників віку на увагу заслуговує книга «Життєвий шлях: історія культури старіння в Америці» Т. Коула. Історик вбачає джерела американського ейджизму у формуванні вікторіанської моралі з акцентуацією постійного фізичного самоконтролю у др. пол. XIX ст.; у світлі тогочасної ідеології представники похилого віку трактувалися як «залежні і хворобливі невдахи та грішники» [8, с. 91]. Зауважимо, що зазначені вище ґрунтовні дослідження є ціннісними орієнтирами для розуміння геронтогенезу ідентичності та його репрезентацій упродовж історії людства. Спираючись на міждисциплінарний доробок визначних гуманітаріїв XX ст., продемонструємо можливість подолання стереотипізації образу похилого віку в драматургії США в результаті впровадження на національному рівні концепції «успішного старіння».

Метою статті є визначення поняття ейджизму, з'ясування причин формування ейджистських стереотипів, формулювання концепції «успішного старіння» та його застосування в культурному просторі Нового світу. Починаючи з кінця 1960-х рр. у США розпочався широкий рух на підтримку позитивного образу літньої людини в суспільстві. Концепцію «успішного старіння» поширювали не лише науковці, медики, соціальні працівники, а й майстри слова. Сучасна американська драматургія надзвичайна плідна у розробці дискурсу

старіння, і в п'єсах Еріка Коубла, Трейсі Леттса, Терези Ребек, Тіни Хау, Джоан Вейл Торн та інших вбачаємо моделювання персонажів літнього віку, які підривають традиційні ейджистські уявлення про геронтогенез. На прикладі образної системи п'єси Т. Ребек «Колекція метеликів» (1999) проілюструємо зсуви у стереотипному зображенні персонажів похилого віку, які виступають протагоністами (тоді як традиційно літнім дійовим особам у драматургії відводилися другорядні ролі) та форми негативної само-стереотипізації, які є виявленням ейджизму.

Дослідники вікової психології визначають ейджизм як негативне ставлення до вікової категорії старості, зокрема упередження, знецінення, приниження та дискримінацію стосовно людей похилого віку [1, с. 294; 17, с. 528; 18, с. 404]. Б. Сміт вбачає в ейджизмі міфічний підмурівок, що складається з чотирьох характеристик ідентичності: тілесної слабкості, втрати задоволення від життя, неможливості великих звершень та страху близькості смерті [18, с. 404]. Утім, на основі сучасних досліджень психолог робить висновок щодо необґрунтованості «міфу про старих», оскільки переважна більшість літніх людей не страждають на важкі захворювання, відчувають себе щасливими та задоволеними, мешкають разом з рідними; крім того, є чимало прикладів професійної самореалізації серед людей похилого віку [18, с. 404]. Художньою ілюстрацією останнього твердження слугує драматургія сучасної американської письменниці для театру Тіни Хау – у п'єсах «Портрет родини Черчей», «Назустріч до Занзібару», «Прайдз Кроссінг», «Подарунок Рембрандта» та «У пошуках Мане» зображення геронтогенезу літніх персонажів (як правило, митців) сповнені новими життєвими смислами.

Висвітлюючи ейджизм як багатовікове явище, укорінене в міфах та художній творчості, С. де Бовуар вбачає його походження в конфлікті поколінь – дітей та батьків: філософія проводить паралелі між політичними устроями Спарти і Афін (де влада була геронтоцентричною до встановлення демократії [5, с. 99–102]) та міжпоколіннєвою ворожнечею в давньогрецькій міфології. Аналізуючи останню, дослідниця формулює основну ідею так: «...коли стародавні боги старішають, вони стають дедалі нестерпнішими, що завершується заколотом, в результаті чого їх скидають з престолу» [5, с. 97]. Скидання з престолу як символічна передача влади від батька до сина лежить в основі християнської ідеології, за спостереженнями С. де Бовуар. Тоді як концепція Священної Трійці виявилася занадто складною для пересічних парафіян у середньовіччі, у взаємовідносинах Бога-Отця та Бога-Сина зрозумілим став образ Ісуса Христа, який згодом набув верховної влади, що особливо помітно в образотворчому мистецтві та церковно-повчальній літературі [5, с. 133–134].

Характерні для наступних історичних епох стереотипи старості закодовані, на думку французької дослідниці, у фрагменті знаменитого монологу шекспірівського Жака з комедії «Як вас це сподобається» про сім вікових етапів онтогенезу. Для демонстрації двох останніх (йдеться, очевидно, про 3 фази старечого віку та довгожителство, за класифікацією Г. Крайга та Д. Бокума [2, с. 724]) Шекспір звертаєть-

ся до антиномії молодість/старість: «У шостий вік... при боці носить гроші у штанях, що зберіг ще з молодих років... Його всевладний голос – дитячий знов дискант... Остання з усіх дій – вінець химерам всім. Дитинство друге...» [3]. С. де Бовуар резюмує, що британський бард засуджував похилий вік, адже часто його літні персонажі зображені доволі безжально [5, с. 164]. Антиномія молодість/старість стає однією з передумов формування ейджистських стереотипів: «Своїми коренями ейджизм пов'язаний з ювеналізмом – культом молодості, що став життєвою філософією ХХ століття» [1, с. 294].

Оскільки вивчення проблем геронтогенезу є багатовимірним, фахівці з різних наукових галузей по всьому світу проводять численні дослідження з ідентифікації старіння, його сучасних характеристик та динаміки. Одним з таких експериментів є дослідження турецьких лікарів про використання ейджистських практик студентами, оскільки «сама молодь виявляє найбільше упередження щодо людей похилого віку» [20, с. 145]. Висновки турецьких вчених демонструють певну суперечливість: хоча є численні свідчення позитивного ставлення студентів ВНЗ до літнього населення та усвідомлення ейджизму як вікової дискримінації, тим не менш присутні вияви ейджистських моделей поведінки серед студентів під час експерименту [20, с. 150–151]. Дослідники вважають за необхідне застосовувати в процесі навчання основи геронтології з метою трансформації упереджень щодо похилого віку та формування позитивного уявлення про геронтогенез, оскільки старіння є органічною частиною життєвого циклу. Небезпечною ознакою лікарі визнають можливе потрактування молодшими поколіннями старості як зайвого тягара при прогнозуванні збільшення середньої тривалості життя у майбутньому [20, с. 151]. Цій темі приділяє більшу увагу британський соціолог-геронтолог Алан Ролкер: у розвідці «Новий ейджизм» дослідник викриває розповсюджену на політичному рівні ейджистську думку про те, що на старіючому суспільстві чекає неминуче збільшення державних видатків. А. Волкер стверджує: «Це – політичний глухий кут, який невблаганно призведе до підтримки евтаназії або інших засобів знищення літнього населення» [19, с. 814]. Критикуючи політику британського уряду щодо людей похилого віку, за допомогою аналітичних даних учений спростовує припущення про ймовірність величезних затрат молодшими поколіннями на старіючі генерації у зв'язку з введенням режиму економії [19, с. 816–817]. Британський соціолог показує, що насправді твердження про вимогу збільшення довгострокового догляду за літнім населенням є сфабрикованим, оскільки «більшість людей похилого віку є здоровими та спроможними вести самостійне життя і після свого вісімдесятиріччя» [19, с. 818]. У висновках А. Волкер визначає ейджизм як явище, що походить від несправедливості та принизливого невігластва щодо соціальних та економічних основ старіння населення. Практичними кроками трансформації ейджистського світогляду дослідник вважає інвестиції в освіту молоді (для подовження трудової діяльності) [19, с. 813–814] та інвестиції в охорону здоров'я (вкладати гроші в превентивну медицину) [19, с. 818].

Афористичне твердження, поширене в ЗМІ та вікіпедії, що «стереотип починає діяти ще до того, як вмикається розум», влучно характеризує ейджистський конфлікт поколінь. Найбільш поширеним упередженням є некомпетентність людей похилого віку в порівнянні з молодшими поколіннями, пишуть французькі дослідники Ж. Кудін та Т. Алексопулос, що спростовується емпіричними дослідженнями в галузі вікової психології [9, с. 516]. Утім, вплив цього негативного стереотипу, який «починає діяти ще до того, як вмикається розум», не лише шкодить подоланню ейджизму серед молодших вікових груп, а й утворює побічний ефект серед представників пізнього дорослого віку, які підсвідомо прагнуть відповідати заданій характеристиці. Результати психологічного експерименту доводять, що активізація низки ейджистських висловлювань (напр., «Старість позначається втратою важливих соціальних ролей, що призводить до знецінення літніх людей» [9, с. 518]) на вербальному рівні серед представників середньостаречого віку (від 71 до 80 років, за Г. Крайгом) спричинює очевидний згубний вплив на самооцінку та життєдіяльність членів експериментальної групи, що, своєю чергою, підсилює відчуття залежності, часто притаманне людям похилого віку. Дослідники попереджають про загрозу негативної само-стереотипізації. Не можна не навести результати імплементації протилежних, анти-ейджистських заяв на кшталт «Набутий літніми людьми досвід є цінним для інших» [9, с. 518] у паралельній групі того ж віку, що засвідчують схильність її представників до прийняття ризикованих рішень, демонстрацію меншої залежності від інших та загалом більшої активності.

Схожі висновки представляють канадські кінезіологи: зважаючи на теорію реалізації стереотипів (Stereotype Embodiment Theory) психолога-геронтолога Беккі Леві (вихідною тезою дослідниці є припущення про те, що літні люди щодня піддаються негативній стереотипізації стосовно їхніх фізичних та когнітивних здібностей [13, с. 354]), на основі практичного досліду вчені вбачають потенціал певної категорії людей похилого віку до опору ейджистським стереотипам. Імунізація проти вікових упереджень, згідно з гіпотезою канадських дослідників, криється в освіті: «Ті літні громадяни, які мають вищу освіту, дбають про своє здоров'я і мешкають у шанобливому середовищі, з найбільшою вірогідністю можуть протистояти негативним характеристикам [ейджизму]» [13, с. 369].

Подібно до своїх колег, іспаномовні геронтологи діляться результатами впровадження освітньої програми для представників пізнього дорослого віку, переважно ранньостаречої фази (від 60 до 70 років, за Г. Крайгом) в університетських середовищах Іспанії, Мексики, Чилі та Куби. Завдяки цьому інноваційному проекту тривалістю в один академічний рік були розхитані стереотипні ейджистські уявлення учасників освітньої програми про старіння «як процес занепаду та знецінення, під час якого літні люди не здатні навчатися та одержувати користь від нових знань» [11, с. 127]. Більше того, наслідки реалізації освітнього проекту уможлиwiają зміну негативних стереотипів ейджизму на позитивні, як у межах групи пізнього дорослого віку, так і на індивідуальному рівні. Водночас, дослідники не бачать позитивної динаміки у

трансформації ейджистських упереджень серед інших вікових груп сучасного суспільства. Йдеться зокрема про доглядачів та інших фахівців у сфері соціальної та медичної допомоги, чия поведінка нерідко демонструє ейджистські стереотипи, що активує останні і серед своїх підопічних. Зворотною стороною експерименту є ймовірність більшої алієнації представників пізнього дорослого віку в результаті розуміння динаміки процесу старіння, оскільки культурні стереотипи оточення залишаються незмінними. Тим не менш, автори проекту «Академічні курси для літніх людей: трансформація культурних стереотипів, самоусвідомлення старіння та емоційний баланс» переконані, що завдяки реалізації освітньої програми для представників похилого віку «формується новий тип літньої людини, якій властиві сучасні погляди та поведінкові моделі, та яка позбавлена ознак некомпетентності, пригніченості, відсталості та браку енергії» [11, с. 129].

Про укорінення ейджистських стереотипів у конфлікті поколінь зазначає і американський соціолог-геронтолог Тоні Каласанті, яка визначає ейджизм як форму тиранії та інструмент маргіналізації [7, с. 8]. Також дослідниця чимало уваги приділяє взаємодії кодів тілесності та закріпленню упереджень і дискримінації стосовно літнього населення: «В культурі сучасних США ейджистський світогляд формується двома позиціями в рамках тілесності. Згідно з першою, здоров'я прирівнюється до чеснот. Якщо людина здорова, то це помітно неозброєним оком, і вважається, що людина може контролювати цей процес. Відтак, хвора зовнішність означає поразку та неталан; треба було дотримуватися здорового образу життя. По-друге, похилий вік ототожнюється з хворобами та занепадом. Таке ототожнення не може не впливати на сприйняття тілесності на етапі геронтогенезу. Асоціюючи похилий вік із патологічним станом, відмінним від здорового, ми піддаємо тавруванню та виключенню з соціуму приналежних до останньої вікової групи» [7, с. 9]. Т. Каласанті підкреслює гендерні відмінності тілесних маркерів старіння: якщо для жінок травматичними є зміни в зовнішньому вигляді, то для сильної статі стигматизацією стає втрата «тілесної активності» [7, с. 10]. Це прямий результат концепції «успішного старіння», визначення якої різняться поміж геронтологами. Водночас частотною характеристикою концепції є акцентуація фізіологічного чинника ідентичності, що помітно в розвідці Л. Беарон «Успішне старіння: на що схоже гарне життя?», яка аналізує академічні джерела з цього питання [4]. Зокрема, регулярні фізичні навантаження та активна участь у житті суспільства сприяють формуванню іміджу «нестарої» людини, оскільки діяльність прирівнюється до продуктивності, а отже, представляє собою соціальну цінність [7, с. 10]. Хоча про стан здоров'я слід дбати на всіх етапах онтогенезу, у цьому пункті Т. Каласанті та інші вчені [15; 16] вбачають певну небезпеку відносно категорії немічних представників похилого віку, стигматизація яких відбувається з подвоєною силою, оскільки вони фізично не в змозі відповідати стандартам «успішного старіння».

Міжпоколінневий конфлікт визначає драматизм двоактної п'єси Терези Ребек «Колекція метеликів».

Твір обрамляють наративи 28-річної Софі, яка приїхала допомогти відомому письменнику вийти з творчої кризи. У свої шістдесят з гаком років Пол – лауреат Нобелівської премії з літератури, автор низки романів – переживає письменницький блок (writer's block). Образ митця вимальовується в діалогах його дружини та двох синів до появи персонажа на сцені. Зрозуміло, що Пол – титанічна і неординарна особистість; він невтомний працелюб, звички якого не змінилися з молодих років. Водночас батько сімейства продовжує вселяти страх та священний трепет у своїх вже немолодих синів. І старший, Ітан, і Франк часто уподібнюють батька з хижкою твариною або казковою істотою: «гідка стара тварина, кіт-псих, що вие на місяць, коли залишає свій барліг» [14, с. 165], «велепень-людожер» [14, с. 197], «гігантська жаба, що ковтає людей» [14, с. 213]. Використання зоометфор є цілком природним у цій мистецькій родині, адже Ітан – актор, а Франк – антиквар. Розмови тільки і точаться ще про театр, вікторіанську романістику, венеціанське срібло тощо.

Якщо лагідний та зацькований батьком Франк уникає відвертих сутичок з Полом (батько звинувачує молодшого сина в тому, що той ніколи не може закінчити речення), то Ітан ніколи не втрачає такого шансу, однак конфронтації з батьком не йдуть на користь старшому сину, який сам переживає кризу середнього віку. Ітан приховує свої справжні роки, стверджуючи, що йому лише 40; численні згадки актора про свій вік змушують його почуватися непевно, тому він кидає виклик батькові та зваблює його помічницю Софі. Здається, Пол не переймається переживаннями сина, а тісна співпраця з молодою секретаркою йде письменникові на користь – у його романі з'являється нова сюжетна лінія про кохання літнього чоловіка до юної леді. Віддзеркалення на письмі можливого роману (May-December romance, або стосунків між представниками різних поколінь) провокує Пола до залищань, але намарно. Цікаво розроблена драматургом інтуїтивна реакція Маргарет – дружини Пола – на ситуацію з потенційною подружньою зрадою. Того ж віку, як і її чоловік, Маргарет найбільш схильна до ейджистської само-стереотипізації: її ремарки на кшталт «поводжуся наче ідіотка» [14, с. 177], «я знаю, що ми стаємо повільнішими з віком» [14, с. 203], «я нічого не сприймає як особисту образу – гадаю, це приходить з віком» [14, с. 216]. Підтримку Маргарет знахо-

дить у молодшому сині – Франк розповідає про те, що замолоду Маргарет писала цілі розділи для романів чоловіка, що, безумовно, допомогло письменнику подолати творчі застої.

Незважаючи на свої відштовхуючі характеристики, письменник є своєрідним магнітом для оточення: більше сорока років він досліджує метафізику смерті у своїх творах, що не може не позначитися на його світогляді. Він пише про скороминучість, невловиме відчуття втрати, кляту тугу за вічним життям: «... якби я знову був молодим, якби людство не було таким жалюгідним, якби секс не був настільки принизливим – це все клята туга» [14, с. 175]. Песимістичні погляди Пола поширюються на всі сфери людської діяльності; він зневажає театр, акторів та драматургів (Шекспіра, О'Ніла, Шоу, Ібсена, Стріндберга, Мемета, Пінтера та Беккета зокрема) – «обмежені емоції, кожне друге слово – с.а, кожен персонаж – жертва, пошарпана жінка або нещасний гомік» [14, с. 184]. Однак Софі та Ітан захоплюються харизмою Пола – «це магія, до якої ти мусиш доторкнутися, наче до святої реліквії» [14, с. 202]. Під час останньої розмови з Софі письменник раптом зізнається, що почуває себе по-справжньому старим, пояснюючи молодій жінці використання патефона. Тим не менш, ця ремарка не впливає на останнє враження Софі від майстра слова. Звинувачуючи письменника, на 40 років старшого від неї, у намаганні спокуси та люті на неї через те, що вона обрала його сина, Софі отримує таку відповідь: «Мені начхати, з ким ти спиш. Маю закінчити свій роман. Ми зупинилися на ...» [14, с. 210]. На прикладі літнього подружжя з п'єси Т. Ребек «Колекція метеликів» спостерігаємо тенденцію до пунктирного окреслення характеристик геронтогенезу в репліках дійових осіб, спроби подолання негативної само-стереотипізації, спростування упередження про некомпетентність людей похилого віку та реалізації стратегії «успішного старіння».

Прочитання п'єси Т. Ребек «Колекція метеликів» дає підстави говорити про тенденцію до геронтоцентризму в сучасній драматургії США. Ейджизм як глибоке упередження суспільства до однієї вікової групи, що знаходить вираження в стереотипах і міфах, у відвертому презирстві або антипатії, чи просто в уникненні спілкування, є формою дискримінації, обговорення та викриття якої дозволяє говорити про можливість його трансформації в позитивний бік.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова психологія : [навч. посібник] / Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
2. Крайг Г. Психологія розвитку / Г. Крайг, Д. Бокум. – 9-е изд. – СПб. : Питер, 2005. – 940 с.
3. Шекспір В. Монолог Жака [Електронний ресурс] / В. Шекспір // «Як вам це сподобається», друга дія, сцена VII. – Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/getpoeem.php?id=238354>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 17.04.2015.
4. Bearon L. Successful Aging: What Does the Good Life Look Like? [Електронний ресурс] / L. Bearon. – Режим доступу : <http://www.ncsu.edu/ffci/publications/1996/v1-n3-1996-summer/successful-aging.php>.
5. Beauvoir S. de. The coming of age / Tr. By Patrick O'Brian. – N.Y. : W.W. Norton and Company, 1996. – 585 p.
6. Butler R. Age-ism: Another Form of Bigotry / Robert Butler. – The Gerontologist. – Vol. 9, No. 4. – Cary : Oxford UP, 1969. – P. 243–246.
7. Calasanti T. Ageism, Gravity, and Gender: Experiences of Aging Bodies / T. Calasanti // Generations. – Vol. 29, No. 3. – American Society of Aging, 2005. – P. 8–12.
8. Cole T. The journey of life: a cultural history of aging in America / Thomas R. Cole. – Cambridge : Cambridge UP, 1992. – 260 p.

9. Coudin G. 'Help me! I'm old!' How negative stereotypes create dependency among older adults / G. Coudin, T. Alexopoulos // Aging and Mental Health. – Vol. 14, No. 5. – Taylor & Francis Online, 2010. – P. 516–523.
10. Featherstone M. Images of ageing / M. Featherstone, M. Hepworth // Ageing in society: an introduction to social gerontology / [ed. by John Bond and Peter Coleman]. – L. : Sage Publications, 1990. – 332 p.
11. Fernández-Ballesteros R. Effects of University Programs for Older Adults: Changes in Cultural and Group Stereotype, Self-Perception of Aging, and Emotional Balance / Rocío Fernández-Ballesteros, Mariagiovanna Caprara, Rocío Schettini, Antonio Bustillos et al. // Educational Gerontology. – Vol. 39, No. 2. – Taylor & Francis Online, 2013. – P. 119–131.
12. Hepworth M. Stories of Ageing / M. Hepworth. – Buckingham : Open UP, 2000. – 143 p.
13. Horton S. Immunity to popular stereotypes of aging? Seniors and stereotype threat / Sean Horton, Joseph Baker, William Pearce & Janice M. Deakin // Educational Gerontology. – Vol. 36, No. 5. – Taylor & Francis Online, 2010. – P. 353–371.
14. Rebeck T. The butterfly collection / T. Rebeck // Women playwrights : the best plays of 2000 / [ed. by D. L. Lepidus]. – Hanover : A Smith and Kraus Book, 2002. – P. 155–218.
15. Overall C. Old Age and ageism, impairment and ableism: Exploring the Conceptual and Material Connections / C. Overall // NWSA Journal. – Vol. 18, No. 1. – Baltimore : The Johns Hopkins UP, 2006. – P. 126–137.
16. O'Rourke H. M. Reexamining the boundaries of the 'normal' in ageing / H. M. O'Rourke, C. Ceci // Nursing Inquiry. – Vol. 20, No. 1. – Malden : John Wiley & Sons Inc, 2013. – P. 51–59.
17. Santrock J. W. Lifespan Development / J. W. Santrock. – 7th ed. – N.Y. : McGraw-Hill, 1999. – 652 p.
18. Smith B. D. Psychology: Science & Understanding / B. D. Smith. – N.Y. : McGraw-Hill, 1998. – 832 p.
19. Walker A. The New Ageism / A. Walker // The Political Quarterly. – Vol. 83, No. 4. – Malden : John Wiley & Sons Inc, 2012. – P. 812–819.
20. Yilmaz D. University students' views and practices of ageism / Yilmaz D., Kisa S., Zeyneloğlu S. // Ageing International. – Vol. 37. – Springer US, 2012. – P. 143–154.

Гайдаш А. В., Киевский университет им. Б. Гринченко, г. Киев, Украина

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЭЙДЖИСТСКИХ СТЕРЕОТИПОВ В СОВРЕМЕННОЙ ДРАМАТУРГИИ США

В статье исследуются формы репрезентации пожилого возраста и старения, которые попадают под определение эйджистских. Значительное внимание уделено изучению стереотипов старости. Автор статьи освещает современные междисциплинарные практики, направленные на понимание геронтогенеза, его характеристик и динамики. Приведены примеры международных опытов с целью трансформации предубеждений против пожилого возраста и формирования позитивного мировоззрения о геронтогенезе (Турция, Франция, Канада, испаноговорящие страны, Британия, США). Прокомментировано использование концепции «успешного старения», обособлены её положительные и отрицательные стороны. На примере образной системы пьесы американской женщины-драматурга Терезы Ребек «Коллекция бабочек» проиллюстрированы сдвиги в стереотипном изображении персонажей пожилого возраста в качестве протагонистов и формы негативной самостереотипизации, что свидетельствует о проявлении ейджизма.

Ключевые слова: эйджизм; стереотипы; геронтогенез; трансформация; драматургия США.

Gaidash A. V., Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

TRANSFORMATION OF AGEIST' STEREOTYPES IN CONTEMPORARY US DRAMA

The subject of the paper is the negative stereotypes of elderly people, their characteristics as well as definitions of ageism. Stereotyped views are embedded into people's way of thinking that prevents changing negative implications into positive ones. The topic of the research is transformation of ageist' stereotypes in contemporary US drama. Nowadays there are a number of studies which elucidate favorable attitudes to ageing: one of them is the implementation of the concept of «successful ageing» into social, political and cultural practices in the USA. The goal of the present study is to define ageism and its stereotypes, outline the ideological origins of ageism, study the role of generational conflict as an impetus for ageism flourishing, and demonstrate the possibility to subvert negative stereotypes. The methods used are mixed: historical data processing, analyses of interdisciplinary resources (literary gerontology, social gerontology, age studies, age psychology, etc). The innovative solution lies in the application of interdisciplinary approach to close reading of drama texts. The results can be practical for classes of US literature and social gerontology. The findings of the paper inform of the possibility of positive transformations in representation of elderly people in fiction, namely in Theresa Rebeck's play «The Butterfly collection».

Keywords: ageism; stereotypes; transformation; elderly; old age; US drama.